

ONDERBOUWING

“In the preceding chapter, Critical Path: Part One I sought to forestall any hesitance on the part of humanity to go for the works. It is to be everything for everyone or oblivion.” Buckminster Fuller, Critical Path (1981).

“In het voorafgaande hoofdstuk, Kritisch Pad, Deel I, heb ik geprobeerd elke aarzeling weg te nemen die de mensheid bevangt om aan het werk te gaan. Het zal gaan om: Alles voor Iedereen of de vergetelheid.”

Deze voormalig voorzitter van de Amerikaanse MENSA heeft aan het eind van zijn lange leven (1895-1983) een soort testament nagelaten in de vorm van het boek Critical Path. Het Kritische Pad is de zo compleet mogelijke beschrijving van de noodzakelijke en mogelijke stappen in een project, wil het slagen. Fuller geeft in dit werk een analyse van en doet suggesties voor stappen die de mensheid heeft te zetten om “Ruimteschip Aarde” een volgende fase in te leiden en haar niet ten onder te doen gaan aan uitputting, vervuiling en verstoring van de natuurlijke evenwichten. Zijn motto om dit te bereiken was om steeds meer met steeds minder te doen. Hij noemde dat efemerisatie (ephemeralization): verkortstondiging^{10, 11}

Dit ideaal en de visie die eraan ten grondslag ligt is een sprekend voorbeeld van HB denken, -handelen en -gedreven zijn. Fuller stelde zijn gehele - niet geringe - energie ten dienste van project Spaceship Earth.

Dit voor ogen houdend wil ik u een inkijkje bieden in de leefwereld van de hoogbegaafde mens, en in de voorwaarden voor goede begeleiding.

Vanuit theorie en praktijkervaring hebben Willem Kuipers en Annelien van Kempen, beiden HB-coaches, in 2001 vijf karakteristieke eigenschappen voor Xi-ers benoemd:

- I. Intellectueel vaardig, kan niet tegen onbegrijpelijke stupiditeiten. Kan makkelijk complexe problemen hanteren, maar legt ze te compact aan anderen uit, vaak zonder zich dit bewust te zijn. Reageert niet effectief op onbegrip.
- II. Structureel nieuwsgierig, grenzeloze hekel aan dat wat saai of routineus is. Wil altijd weten wat ergens achter zit. Stelt routine klusjes eindeloos uit of maakt er fouten in.
- III. Behoeft aan autonomie, vecht of maakt zich klein als die wordt aangetast. Kan goed zelfstandig werken. Een controle gerichte baas of klant leidt snel tot disfunctioneren.
- IV. Grenzeloos en mateloos in najagen interesses, moeite met loslaten daarvan of met onbegrijpelijke ongeïnteresseerdheid. Kan zich in een probleem vastbijten. Kan ook teveel energie in de verkeerde dingen stoppen.
- V. Onbalans tussen emotioneel en intellectueel zelfvertrouwen, het een is flink hoger dan het ander: Weten dat je gelijk hebt en vrezen dat je het nooit zal krijgen, is de ene variant. Weten dat je je plannen kan realiseren, maar vrezen dat een besluit afhangt van je kennis van de theoretische achtergronden, is de andere variant. Kan lijden aan faalangst, of neiging tot betweteren. Kan zichzelf als niet intelligent bestempelen.

Een combinatie van deze indicatoren kan duiden op een hoogbegaafde persoon, of, zoals Kuipers en van Kempen het benoemen: een XI (xtra intelligent).

Verder kenmerken HB-ers zich door snelheid, intensiteit, breedheid en serendipiteit.

Dit maakt dat weinig informatie nodig hoeft te zijn voor significante resultaten en dat meer van hetzelfde vaak leidt tot

¹⁰ Fuller gebruikt dit woord als een neologisme om aan te duiden dat de oplossingen voor de mondiale problematiek liggen in het ontwikkelen van houdingen en technologieën die op steeds efficiëntere wijze steeds meer mensen bedienen. Hij claimt dat dit kan met steeds minder materiële bronnen, zoals in het voorbeeld van zijn architectuur door middel van “spanningsintegriteit” (tensegrity): dure en zware materialen kunnen vervangen worden door structuren die opgespannen zijn. Hij gaat daarbij uit van wat hij noemt de systemische orde van Universum.

¹¹ Ionut Predescu's Tensegrity Bicycle

intense verveling. Het niet herkend worden door de omgeving, afgewezen of zelfs gepest worden in sociale contexten kan leiden dat allerlei stoornissen en deviaties, zoals depressie, burn-out, drop-out, rebellie, onderpresteren; tot suïcide aan toe. Het lijkt echt belangrijk te zijn voor HB-ers en hun omgeving dat HB wordt onderkend en gefaciliteerd. Dit laatste is gebleken moeilijk te zijn binnen bestaande structuren omdat het onderwijs verwacht dat de HB-er uiteindelijk past door de zeef van het onderwijs (rond potlood door rond gat), en dat vanuit de psychiatrie de sociaal-deviante HB-er als een te behandelen persoon wordt beschouwd en vaak met behulp van psycho-farmaceutica binnen herkenbare 'normen' wordt geholpen.

Ontwikkelingsruimte voor HB-ers is nodig, en het liefst een ruimte die rekening houdt met de variaties in ontwikkelingsprofielen, geaardheden, wereldoriëntaties, leerstijlen, socialisaties, mate van genialiteit en het vermogen verscheidene disciplines naast elkaar op hoog niveau te beoefenen.

Voor HB-ers lijkt een omgeving nodig waarin niet *onderwijzen* centraal staat, maar allerlei variaties van *aanwijzen*, *doorverwijzen*, *wijzen*, *wijsheid overdragen* en *eigen wijze leren*. Er is wel *onder* nodig, maar dan als *onderzoeken* en *ondernemen*.

Juist vanwege de beweeglijke en potentieel verrijkende mogelijkheden van HB-ers is het verwervingsproces van kennis en vaardigheden vaak ondergeschikt aan de grotere projecten: uitvinden in wat voor wereld je bent terechtgekomen en wat je hier komt doen, en met wie.

Dit stelt speciale eisen aan het begeleiden van HB-ers. Aan de ene kant volgen HB-ers de 'normale' ontwikkelings-psychologische opbouw van leervermogen, sociale vaardigheden en cognitieve oriëntaties. Dit hangt samen met de ontwikkeling van het brein, de leerstimulaties van de sociale omgeving en zeker ook de samenwerking met andere partijen¹². Aan de andere kant springen de ontwikkelingsstadia door elkaar heen en kunnen emotioneel onrijpe kinderen met bewoordingen en daden tevoorschijn komen die men zou verwachten van een rijpe volwassene.

Het Huis van Marco Polo biedt mentoring en begeleiding van twee HB-coaches, Lisette ter Heerdt en Jan Goorissen, die ruimte bieden aan de stadia van ontwikkeling die de deelnemende HB-ers nodig hebben. Zij stimuleren onderzoek, samenwerking, leerprocessen, presentatievormen en het aangaan van persoonlijke leerdoelen.

In de begeleiding wordt een **volgsysteem** gehanteerd waarin gerapporteerd wordt over een groot aantal waarnemingsgebieden, gebaseerd op het in de taal verankerde semantische systeem van de **bijwoordelijke bepalingen**. Dit systeem¹³ is te beschouwen als een 'event-

field' met ca. 20 operationele vectoren, die met elkaar het veld vorm, beweging, richting, etc. geven. Zo ontstaat een fluctuerend maar zeer informatief 'beeld' van een persoon in ruimte, tijd en bewustzijn.

Uitwerking:

1. van tijd (Wanneer?): Tijd hier opgevat als lineaire tijd, cyclische tijd (periodisering), en intensi"tijd", ofwel subjectieve tijd-ervaring.
2. van plaats (Waar?): wat zijn de eigenschappen van "plaatsgedrag", (in combinatie met 12: wat wel/ wat niet?)
3. van richting (Naar waar? Waarheen?): hoe ontstaat richting, (5) vanuit een oorzaak, of (6) vanwege een reden?
4. van hoedanigheid/wijze (Hoe?) Gaat over modus operandi: handelingsgewoonten
5. van oorzaak (Waarvoor?)
6. van reden (Waarom?)
7. van gevolg (Doordat?)
8. van ontkenning of negatie (Hij komt niet → niet is dan een bijwoordelijke bepaling): wat is NIET waar te nemen?

¹² Hier bedoeld zijn onderwijsinstellingen als universiteiten, bedrijven die innovatief werken, en op onderzoek gerichte sociale instellingen.

¹³ Idee voor dit systeem komt van de taalkundige en voormalig mentor aan de Vrijehogeschool Rinke Visser, grondlegger van het instituut voor biografiek.

9. van voorwaarde (Op welke voorwaarde?): welke zijn de bepalende omstandigheden voor gedrag?
10. van toegeving (ondanks wat?): Hoe gebeurt iets TOCH?
11. van omstandigheid (wat is er (tegelijktijd) aan de hand?): kom tot een uitgebreide situatieschets.
12. van beperking: Wat is niet zichtbaar, waarneembaar, wat is (al dan niet bewust) verborgen?
13. van doel (Met welk doel?)
14. van hoeveelheid/ frequentie (Hoeveel maal?)
15. van modaliteit (Datgene wat een zekerheid of een mogelijkheid uitdrukt): te beschouwen als potentie: wat wordt waarneembaar als mogelijkheid?
16. van graad (hoe erg?)
17. van middel (Op welke manier? Waarmee?)
18. van vergelijking
19. van volledigheid (in welke mate?)
20. van ambitus (wat is de omvang?): BV: wat is de systemische totaal dynamiek van iemands optreden?

Het leren hanteren van dit instrument vergt oefening en resulteert in een virtuoos waarnemingskader dat past bij de typische complexiteitsbehoefte van HB-ers. Juist door het stellen van waarnemingsvragen die buiten het gewone liggen wordt de nieuwsgierigheid gewekt. Het hanteren van dit model vergt bovendien veel creativiteit, en roept op tot designmodellering: bijvoorbeeld het verbeelden van een persoon met behulp van een mobile¹⁴. In elk geval biedt het de mogelijkheid om een sensitieve complexiteit gestalte te geven: een diepliggende behoefte van HB-ers.

Michael Stopper omschrijft in zijn boek *Meeting the social and emotional needs of gifted and talented children* (David Fulton Publishers 2000), Whybra (1989) en *Tempest* (1974) citerend:

De onderliggende principes voor een verrijkingprogramma zijn (vrije vertaling uit Engels):

- I. Een intellectuele uitdaging vormen door de kwaliteit van het werk, meer dan door de kwantiteit. Het werk moet interdisciplinair van karakter zijn, de hoogste standaards vereisen en verder gaan dan de school-eisen, door een 'laterale' of brede (parallelsporige) verrijking of door een verticaal verdiepende verrijking, of beide (Dehaan en Havighurst 1961);
- II. Mogelijkheden vormen voor het zelf richting geven en onafhankelijk denken, en voor het kunnen ontwikkelen van leiderschap en communicatieve vaardigheden;
- III. Mogelijkheden bieden voor het tonen van originaliteit en verbeelding door middel van probleemoplossing, creativiteit, gevoeligheid, logica en redeneren. Waar mogelijk dienen vraagstellingen vanwege onderzoek een open einde te hebben;
- IV. Kansen bieden voor de deelnemers om op individueel niveau aandacht te verkrijgen en de kans om opties te bespreken met gelijken, begeleiders, gasten van buiten (specialisten) en andere volwassenen; en
- V. De mogelijkheden bieden om toegang te verkrijgen tot directe ervaringsbronnen, in combinatie met een uitgebreide literatuurlijst, indien gewenst door de deelnemers.

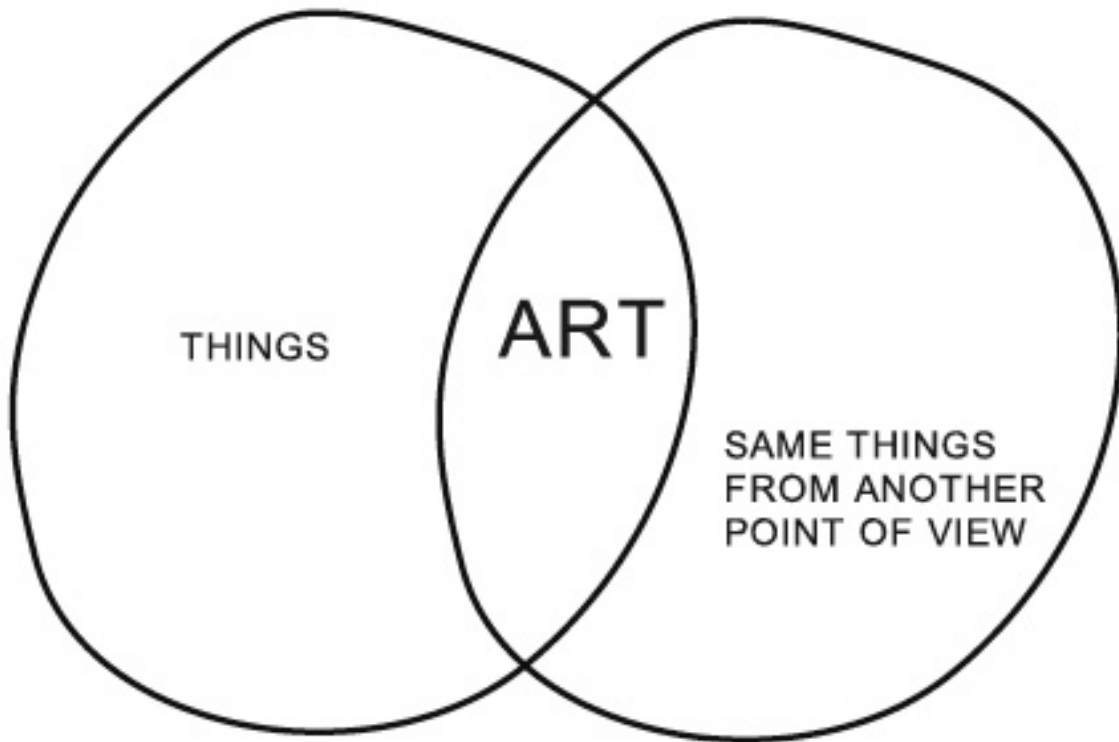
Peers, ofwel gelijken, zijn voor HB-ers te vinden in alle leeftijdsgroepen. Stimulerend is de omgang tussen mensen met verschillende ervaringsachtergronden, die in staat zijn daarop te reflecteren en tot hypothesevorming kunnen komen over de eigen achtergrond en die van anderen. In het vruchtbare mengsel dat aldus ontstaat ligt een gezonde voedingsbodem voor het laten ontstaan van onderzoeksvragen. Zoals Stopper aangeeft zullen dat bij voorkeur open vragen moeten zijn, vragen die je als het ware een leven lang kunt blijven onderzoeken met steeds nieuwe ingangen, hypothesen, ervaringen, praktijken en uitwisselingen. Uit eigen ervaring hebben we mogen ontdekken dat juist de adolescentie die lucide periode is waarin voor mensen vaak de grote vragen ontstaan: alsof men in die periode een venster¹⁵ open heeft naar de toekomst. Het beantwoorden van deze vragen kost dan vaak de 70 jaren die er op volgen! De kindertijd biedt grote mogelijkheden om als rolmodel juist die houdingen en vaardigheden te bieden die tot leeroptimalisatie leiden; de pubertijd biedt grote mogelijkheden om de cognitieve- en sociale strijdvaardigheid te kaderen binnen een life-long ontwikkelingsmodel. Jongvolwassenen willen graag hun tanden zetten in hun eigen te creëren werkelijkheden; Mensen in de Meesterleeftijd (30-45 jaar) willen vaak graag resultaten zien en die in anderen consolideren. HB-ers van 45+ beginnen vaak opnieuw en doorlopen dan weer eerdere leerfasen, in combinatie met hun eigen specifieke verworvenheden. In deze grote perioden komen vaak de

¹⁴ http://nl.wikipedia.org/wiki/Alexander_Calder

¹⁵ Het neologisme 'vensteren' staat voor een HB-eigenschap om in een flits consequenties van informatie te 'doorzien', te doorvoelen, of welke andere sensorische equivalentie er dan ook plaatsvindt. Het is aan de hand van dit vensteren dat bewegingsorientaties tot ontwikkeling komen. In beweging komen betekent hier het onderzoeken, conceptualiseren, bouwen, en visionair communiceren van deze intuïtieve en imaginaire syntheses (samensmeltingen).

diepere en rijpere vernieuwingen, die een potentieel een grote invloed kunnen hebben op mens en samenleving. Het is die periode waarin een heroriëntatie kan gaan plaatsvinden op doelen uit adolescentie en jong-volwassenheid, om die, geschraagd door de opgedane levenservaring, opnieuw gestalte te geven.

Het Huis van Marco Polo biedt HB-ers van alle leeftijden mogelijkheden tot individuele- en groepsgewijze ontplooiing. Niet-leerplichtige hoogbegaafden krijgen hier de kans om zich samen met mentoren en peers uiteen te zetten met hun vermogens en op veilige wijze hun tanden te zetten in de reikwijdte ervan. Leerplichtige HB-ers kunnen in overleg met opvoeders en school onderdak krijgen in het Huis van Marco Polo - waarbij opgemerkt zij dat het Huis geen schoolvervangende is!

John Cage, Art is everywhere